

Реферат на тему: "Рудакі — співець таджицького народу"

Рудакі

РЕФЕРАТ

"Рудакі — співець таджицького народу"

РУДАКІ

(приблизно 858-941 рр.)

АДАМ ФАРСОМОВНОЇ ПОЕЗІЇ

Про життя Абу Абдаллаха Джафара Рудакі — засновника поезії східного гуманізму — відомо дуже мало. Він народився в маленькому гірському селищі Панджруд, розташованому у північній частині сучасного Таджикистану поблизу скелястого підніжжя Зеравшанського хребта. Тут і минуло дитинство майбутнього поета. Назва селища — Панджруд — у перекладі означає "п'ять річок" ("рудак" — річка, струмочок). Рідне селище поета — високогірна оаза, що потопає в розкішних садах, різьоме контрастує із обпаленою сонцем мертвою напівпустелею. Через усе життя поет проніс у своєму серці любов до рідного краю та односельців і своєрідно виявив її, взявши за псевдонім назву свого маленького селища, а не пишномовний епітет або ім'я свого могутнього покровителя, як це робили тогочасні поети.

Стародавня легенда про Рудакі стверджує, що хлопчик народився сліпим. Ще змалку він виявив великі здібності до поезії та музики, мав чудову пам'ять. Його прекрасним голосом і музикальністю пишалось все селище. У вісім років він знав напам'ять усі сури Корану, що викликало у правовірних мусульман захоплення і трепетну повагу до хлопчика. Один із мандрівних музикантів узяв Рудакі до себе в науку, навчив його грати на чанзі (різновид лютні), складати і співати під власний акомпанемент вірші. У ті далекі часи поезію не

декламували, а співали.

Рудакі дуже рано пізнав смак слави та щастя поета, що співає для свого народу. Його вірші любив простий люд. Їх вивчали напам'ять, передавали із уст в уста. Дуже популярною серед народу була, наприклад, газель, створена

ще зовсім молодим поетом:

Жартуй із милою, часу не гай,

Бо світ наш — тільки сон, не забувай.

Прийдешньому радій, а що було —

Те викресли із пам'яті — та й край.

Зі мною любя дівчина моя,

Місяцевида гурія, мій рай.

Щасливий той, хто їв і роздавав,

Нещасний, хто згноїв свій урожай.

Як жаль, що світ наш — тільки сон і дим!

Тож пий вино й про завтра не гадай!

(переклад В.Мисика)

Однак молодий поет добре розумів ілюзорність цієї слави та щастя. Рудакі не міг не усвідомлювати, що усна пісня, творцем і виконавцем якої він був, живе лише у його селищі та найближчих околицях. Щоб голос поета забринів на всю міць і дійшов до всього народу і до нащадків, його треба було зафіксувати письмово. Але письмова поезія в тих умовах могла розвиватися тільки при дворі можновладного правителя.

Тим часом слава про молодого поета докотилася до Бухари — столиці держави васалів Саманідів, яка була північно-східною частиною могутньої імперії — Арабського халіфату. Рудакі запрошують в Бухару, де він

стає придворним поетом і радником володаря Насіра II. При дворі Саманідів поета оточили шаною і багатством, але ліру його змусили звучати для царя та придворних. Так починається новий період життя і творчості поета і найбільша його трагедія, яку переживали майже всі великі поети доби могутності халіфату, можливо, не завжди усвідомлюючи її, але завжди будучи погноблені нею — конфлікт поета і царя, який став однією із постійних і ведучих тем класичної поезії Близького Сходу.

При дворі Насіра II довкола Рудакі гуртується талановита молодь, для якої він — учитель і наставник. Досконало володіючи, арабською мовою, Рудакі, однак, прагне відродити поезію рідною мовою — фарсі. Він сам усе своє життя вивчав тонкощі рідної мови і навчав своїх учнів. Відчуваючи силу свого таланту, Рудакі мав право заявити:

Я між поетів найбагатший

І найбистріший на слова.

Як схочу, то в руках у мене

І мертвий камінь заспіва.

Незважаючи на велику популярність і славу поета серед народу, його стосунки із придворними і царем склалися дуже непросто. Трагічним був і фінал його життя. Тепер ми маємо незаперечні докази, що поет не був сліпим від народження. Його осліпив, можливо, деспотичний син Насіра II за симпатії до учасників бухарського заколоту проти тиранії. Але сам Рудакі сприймає удари долі з певною іронією:

Змінився світ, і я змінивсь —

такий талан людини.

Дай палицю! Прийшла пора

для палиці й торбини!

Поет помер у рідному селищі, останні роки свого життя провівши у вигнанні. Земляки не тільки поважали — обожнювали його. Повз могилу Рудакі не проїздили верхи, обов'язково злазили з коня і йшли пішки.

Всесвітня Рада Миру, вшановуючи пам'ять Рудакі в 1958 р., урочисто відзначила 1100-річчя від дня його народження.

Рудакі писав: "Чотири речі нам потрібні, щоб невеселих збутись дум: здорове тіло, добра вдача, ім'я хороше, світлий ум". Принаймні трьома з них він володів — доброю

вдачею, ім'ям хорошим, світлим розумом. "Добра удача" поета не змінювалася навіть у найтрагічніші часи, про що свідчить гуманістичний оптимізм, характерний для його творчості. "Ім'я хороше" через буремні віки, прийшло до нас як символ безкорисного служіння прекрасному. А "світлий ум" засвідчують мудрі афористичні вислови, поетична спадщина митця, що стала безцінним надбанням людства.

ПОЕТИЧНА СПАДЩИНА РУДАКІ

На превеликий жаль, більша частина творчої спадщини Рудакі для сучасних читачів безнадійно втрачена... Мабуть, більше дійшло до нас легенд про поета, ніж його творів. За переказами і легендами, Рудакі створив мільйон триста тисяч віршованих рядків. До наших днів дійшло лише кількесот. Разом з уривками творів, знайдених у наш час, його спадщина складає приблизно дві тисячі рядків, або тисячу байтів (двовіршів). Частка поетичного доробку Рудакі, що збереглася, — це справжні поетичні перлини, які пробуджують у душах людей почуття світлі і прекрасні. Писав Рудакі в чотирьох поетичних жанрах: касида, газель, рубаї, кита.

Відомий дослідник його творчості Й.Брагінський зазначав: "Подібно до того як за уламками скульптури ми впізнаємо геній Фідія, так і почерк справді великого поета ми можемо вгадати іноді в одному рядку". За стародавньою традицією все, що збереглося до наших часів із поетичної спадщини Рудакі, умовно можна розділити на три цикли. Як свідчить стародавня легенда, цар Соломон у юні роки створив любовну поему — "Пісню над піснями", в зрілі роки — книгу повчальних притч, у старості — "Екклесіаст" — твір, сповнений розчарувань і філософського скепсису. Подібно до легендарного царя Соломона, вже реальний поет Стародавньої Індії (VII ст.) Бхартріхарі залишив написані, вірогідно в різні роки життя, "Книгу кохання", "Книгу повчань", "Книгу розчарувань". І у творчій спадщині Рудакі можна виявити ці три цикли, можливо, укладені поетом у різні роки.

Насамперед, це фрагменти ліричних, любовних віршів, що містять і пейзажну лірику, і освідчення в коханні, і вахлічну поезію. Рудакі сповідував універсальну філософську ідею любові — влади серця, яку вважав рушійною

силою суспільного розвитку. Інтимна лірика Рудакі вишукана за формою і трагічна за змістом: "О дівчино! Розлуки буревій // З корінням вирвав цвіт моїх надій!" Або: "Кучері — кучері, стан — як струна, // Тілом — квітуча, очима — сумна". Поезія натхненного кохання створює ніжний образ прекрасної рабині. Про трагічну любов поета і дівчини-рабині наступні покоління складатимуть легенди:

Зрівняв би тебе з кипарисом, якби він
тюльпанами вкрився,
Зрівняв би із миртом зеленим, якби він
з троянди розвився.

У центрі інтимної лірики Рудакі — любовні переживання ліричного героя, його пристрасні душевні поривання, трагічні ноти нерозділеного кохання:

Ім'я твоє почувши, всім серцем я радію.
Твоїм живу я щастям, тобою молодію.

А як почую звістку й та звістка

не від тебе, —

Тоді втрачаю раптом і радість і надію.

Інколи в одному рубаї (чотиривірші) Рудакі розгортає перед нами справжню "маленьку трагедію", дійовими особами якої, наприклад, виступають ліричний герой, його кохана та її батько. В ньому є все — і хвилюючий, інтригуючий сюжет, і виразні, глибоко психологічні образи, і цілий спектр почуттів закоханих:

— Прийшла. — Хто? — Дорога. — Коли? —

Як день зайнявся,

— Чого ж боялася? — Щоб батько

не дізнався.

Я цілував її. — В лице? — О ні, в уста.

— В уста? — Ні, в сердолік. — І що ж? —

Він цукром здався.

Другий цикл поезій Рудакі об'єднує ряд дидактичних віршів, окремі бейти та уривки із семи поем — маснаві. Збереглися навіть назви двох із семи поем, які були створені поетом у різні роки, і дата написання однієї з них:

"Сонцеворот" — поетичний виклад повчального твору про жіночі хитрощі "Сіндбад-наме"; "Каліла і Дімна" — чудовий переспів арабського перекладу однойменного пехлевійського твору, виконаний Рудакі 932 року.

"Каліла і Дімна" Рудакі складалася із дванадцяти тисяч бейтів. Довгі роки із цієї поеми нам був відомий лише один бейт. На сьогоднішній день знайдено приблизно сто двадцять бейтів, тобто один відсоток від загального обсягу поеми.

Рудакі вірив, що поетичне слово здатне змінити людину. Подібно до Діогена, що блукав з ліхтарем у пошуках людини, Рудакі намагався світлом своєї поезії осяяти в людині її внутрішню гуманістичну сутність. Тому в його

поезіях з'являються моральні повчання і настанови, які, на думку поета, мали допомогти людині звільнитися від окремих негативних рис і уникнути небезпеки духовного зубожіння:

Як стане підлий частувать,

не доторкайся їди,

Тих прісних ласощів до уст і крихти

не клади.

Печені теж не зачіпай, бо є отрута в ній,

В його воді є гіркота — не пий його води.

Хай спрага в тебе на устах, хай

мучить печія.

Ти повз його квітучий сад,

не глянувши, пройди.

Замість квіток, із верховіть там

капле камфора,

Ртуть виступає на плодах — такі
в ньому плоди.

У своїй поезії він звертався до коранічних образів і сюжетів, зокрема до образу Ісуса, який входить у пантеон шести найголовніших пророків ісламу:

Хоч єсть і в тебе гострий меч,
але вбивать не смій!
Не буде в Бога забуття жорстокості твоєї.
Не для насильника той меч
загартував коваль,
Як не для оцту виноград кладе у чан давій.
Колись убитого Ісус побачив на шляху
І з дива палець прикусив, і засудив розбій.
Сказав: — Кого ж ти погубив,
що у крові лежиш?
І від чиєї ж то руки загине лиходій?
Даремно пальця не труди, в чужий
не стукай дім,
Бо прийде час — і кулаком застукають
у твій.

Образ Ісуса символізує в поезії Рудакі владу розуму. Ісус зображений не Сином Отця Небесного, а згідно з коранічними уявленнями — Пророком, що несе людям істину Божу. Ідеологія раціоналізму, яку сповідував гуманіст

Рудакі, вступає інколи в протиріччя з релігійними уявленнями самого поета: життя — це мить між тим, що було, і тим, що буде.

Тому поет писав:
Цьому хисткому світу не радій:
Він тільки дурить, хитрий лицедій.
Добро його за казочку вважай,
А зло його витримувать умій.

І, нарешті, вірші розчарування. Рудакі все своє життя намагався допомогти людині стати Людиною, незважаючи на її соціальний стан:

Одне бажання тільки й мав я —
для них зразком високим стати,
Та тільки жаль один дістав
я з усіх Всевишнього дарі
У жанрі кита поет розчаровано резюмує:
Як жаль, що діти нерозумні
У мудрих родяться батьків
І що ніхто знання й освіти
Успадкувати не зумів.

Але найяскравішим твором серед поезії розчарування Рудакі є "Елегія на старість".

Порівнюючи своє минуле із сучасним життям, поет філософськи мудро оцінює своє становище як явище метаморфозне (згадайте "Мета-

морфози" Овідія). До тих змін, що відбулися з ним, поет готувався все своє життя і сприймає їх, наче випробування долі, неминучість і сенс якої відомі лише Всевишньому:

Минулася пора його, минулась дружба щира,

Минув той час, коли він був найпершим
у еміра!

Ти знайдеш вірші Рудакі у шаха на столі,
їх шанували і тоді всі владарі землі.

Минув той час, як віддавав йому весь
світ пошану.

Минув той час, коли він був
поетом Хорасану!..

Змінився світ, і я змінивсь, — такий
талан людини.

Дай палицю! Прийшла пора для палиці
й торбини!

ТВОРЕЦЬ КЛАСИЧНОГО ХОРАСАНСЬКОГО СТИЛЮ

До VI ст. на батьківщині Рудакі (територія сучасного Таджикистану) розквітала самобутня согдійська культура, духовною основою якої була релігія зороастризму. Предки таджиків — согдійці — знали багато мистецтв і ремесел. Вже на початку нашої ери існувала согдійська писемність. Фрагменти цієї писемності свідчать про наявність художніх елементів, які вже в ті часи склалися в согдійській мові. Согдійським літературним пам'яткам притаманні відточений стиль, образність, афористичність.

Вторгнення в Іран і Середню Азію військ Арабського халіфату завдало смертельного удару стародавній культурі. "Століттям мовчання" іранської словесності назвуть цей період літописці. Однак з часом освічені іранці, засвоївши арабо-ісламську культуру і релігію, зайняли провідні місця в управлінні Арабським халіфатом. Склалися сприятливі обставини для відродження рідної мови і літератури. У таких своєрідних умовах зійшла на небосхилі східної поезії ранішня зірка Рудакі.

Поет був прихильником фольклорних жанрів, епічних мотивів, міфічно-казкових образів стародавньої іранської культури доісламського періоду. Хоча чотиривірші — рубаї існували в іранській писемній літературі і до Рудакі, однак його внесок в обробку цієї малої жанрової форми дуже суттєвий. Рудакі, разом із талановитою плеядою молодих учнів, розвивав свою естетику вірша, створивши так званий "хорасанський" стиль. Він приніс у поезію і

"свіжість ранішньої роси", і "шерехатість полови, розсипаної на току", і "важку селянську думу про врожай". Поет не пристосовувався до існуючих канонів панегіричної поезії, а творив свою, для якої зразком була народна пісня, даремно у молоді роки він сам був народним співцем і музикантом. Естетика простого і

звичайного, де зміст і форма зливаються в єдине ціле, стали сутністю його поезії. Із стародавньої іранської традиції він шле у структуру вірша зриму симетричність, універсальну поляризацію, вагомість і

особливу музичну ясність. Завдяки цьому, наприклад, рубаї поета досягли поетичної завершеності і виразності, незважаючи на мінімальний обсяг чотиривірша. Рудакі шліфував кожний бейт, перетворюючи його у самостійний викінчений твір:

Без діла не дармуй, життя свого не гай,

Живи роботою, за неї вболівай!

Тому ми зустрічаємо у Рудакі чотиривірші з двохбейтовою композицією:

Малим задовольняйся, душею не криви,

Будь вільний, нахиллять не квапся голови.

В добрі — забудь себе і не вдавайся е тугу

В нужді — про себе дбай і весело живи.

У цьому випадку рубаї розділяються на два завершені бейти (2 + 2). У свою чергу кожний бейт поділяється на значущий рядок із висхідною інтонацією і завершальний — із нисхідною. Між собою два бейти пов'язані майже довільно, найчастіше римою і загальним настроєм. Однак найбільш типовою для рубаї є така схема: 2 + 1 + 1.

Створював Рудакі і різновиди касид: застільну — "хамрія", сатиричну — "хаджвія", траурну — "марсія". З успіхом творив Рудакі і у жанрі газелі, про що свідчить, наприклад, популярність його вірша "Знову вітер від мульяну повертає..." "Цар поетів" свого часу Унсурі (XI ст.), засмучуючись з приводу того, що йому не під силу писати газелі, подібні до створених Рудакі, визначав його стиль як незбагненний за своєю майстерністю: "рудаківар" — "рудакійський".

Для наступних поколінь поетів Рудакі виступав як законодавець класичної поезії. Він мріяв про те, щоб світ був кращим, оспівував звичайну людину і прагнув досягти Гармонії і Краси і в творчості, і в звичайному людському житті. Це прагнення Гармонії і Краси і сьогодні залишається високою метою людства.